

บรรณานุกรม

ชลูด นิมเสมอ: องค์ประกอบของศิลปะ, พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพมหานคร, ไทยวัฒนาพานิช, 2539

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ : เครื่องจักสานในประเทศไทย, กรุงเทพฯ ฯ โอเดียนสโตร์, 2532

David A.Lauer, Stephen Pentak: Design Basics, Fifth Edition, The Ohio State University, Harcourt College

Publishers.

www.environment.in.th

www.nfe.go.th

www.geocities.com

www.pantown.com

<http://bc.msu.ac.th>

www.ku.ac.th

<http://board.dmr.go.th>

<http://thailandscap.com>

อัตถัศน์เกี่ยวกับการออกแบบ (เพิ่มเติมบางประการ)

วีระจักร์ สุเอียนทรมณี*

การออกแบบ หมายถึง “การสร้างสรรคสิ่งใหม่โดยผ่านกระบวนการปรังคิด วางแผนและพัฒนาโดยมนุษย์ ด้วยองค์ความรู้บูรณาการ ภายใต้เงื่อนไขของบริบทต่างๆ ที่รายล้อมให้เป็นรูปธรรมทั้งในเชิงวัตถุและระบบ เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์”

ขยายความ

การสร้างสรรคสิ่งใหม่.. :

ในการออกแบบทั้งหลายสิ่งที่ถูกประดิษฐ์หรือคิดค้นขึ้นมา ย่อมจะต้องเป็นสิ่งที่ เป็นรูปธรรม ที่สร้างสรรคขึ้นแตกต่างจากของเดิม แต่จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปัญหาและความต้องการ (กิเลส) ของมนุษย์ในระดับต่างๆ ซึ่งแน่นอนว่ามันจะต้องเป็นของใหม่ ในระดับของความใหม่ขึ้นอยู่กับว่าเราจะยึดถือเอาว่าจะใหม่จากระดับใด ตอนไหน ช่วงไหน แต่อย่างน้อยมันย่อมจะใหม่ขึ้นกว่าของขั้นเดิม ไม่ว่าจะเป็นระบบ กลไก รูปลักษณ์ ความรู้สึก วัสดุ หรือผลที่ได้รับ

*อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปะการออกแบบทัศนศึกษา
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

..กระบวนการปรุงคิด วางแผนและพัฒนาโดยมนุษย์ ด้วยองค์ความรู้บูรณาการ..

ในการออกแบบนั้นย่อมต้องใช้ความคิดที่ไม่ใช่การคิดลอยๆ แบบเพื่อฝันเท่านั้นแต่มันเป็นการร่างความคิดและวางแผน โดยอาจจะผ่านทักษะอันหลากหลายของผู้ออกแบบ ซึ่งก็ย่อมมีการพัฒนาเป็นลำดับขั้นเรื่อยๆมา ตามแต่เทคนิคที่ร่วมสมัยนั้นๆ แต่ทั้งนี้ มนุษย์เป็นผู้กระทำการดังกล่าวทั้งสิ้น แม้ว่าอาจจะผ่านเทคโนโลยีแบบใดก็ตาม เพราะในท้ายสุดมนุษย์จะเป็นผู้คิดสรรและตัดสินใจในการเลือกรับปรับใช้โดยผ่านศาสตร์และความรู้ต่างๆ ที่ผสมเข้าด้วยกัน (ประเด็นนี้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อาชัญ นักสอน ได้นำเสนอไว้ในบทความฉบับที่แล้ว อย่างครอบคลุม)

..ภายใต้เงื่อนไขของบริบทต่างๆ ที่รายล้อม... :

นั่นก็คือ กระบวนการคิดค้นหรือสร้างสรรค์ใดๆ ย่อมมีอยู่ได้ภายใต้เงื่อนไขที่เป็นจริง ที่รายล้อมมนุษย์อยู่ในช่วงขณะนั้น เช่น การคิดสิ่งประดิษฐ์ที่ย่อมต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของสิ่งแวดล้อมของโลกเรา ภายใต้แรงโน้มถ่วงในโลกใบนี้ ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่าถ้าเมื่อมนุษย์ใช้ชีวิตภายใต้เงื่อนไขขององค์ความรู้และความจริงใหม่ที่เปลี่ยนไป มนุษย์ย่อมต้องคิดประดิษฐ์สร้างสรรค์สิ่งใหม่ภายใต้สิ่งเร้าและแรงกระตุ้นที่เปลี่ยนไป เช่น ในสภาวะไร้น้ำหนัก สิ่งประดิษฐ์หรือนวัตกรรมภายใต้ปัจจัยนี้ย่อมแตกต่างจากที่อยู่บนโลกของเราแน่นอนและนั่นจึงเกิดการออกแบบในอีกลักษณะหนึ่ง หรือเงื่อนไขทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันย่อมมีการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งที่แตกต่างกันภายใต้เงื่อนไขทางวัฒนธรรม หรือภูมิศาสตร์ อย่างที่เห็นได้ชัดที่ถือว่าการออกแบบที่เป็นตัววัดความมีอารยธรรมของมนุษย์ที่เยี่ยมยอดก็คือการคิดประดิษฐ์ภาษาและอักษรของมนุษย์นี้เอง ภายใต้ภูมิศาสตร์หรือวัฒนธรรมที่แตกต่างมนุษย์ย่อมประดิษฐ์สมบัติบัญญัติที่แทนคำรูปธรรมและนามธรรมที่ต่างกันไป จึงเกิดมีการสมมติเรียกวัตถุต่างๆ ที่ไม่เหมือนกัน บางครั้งถ้าของบางอย่างไม่มีอยู่ในท้องถิ่นหนึ่งก็จะมีมีการประดิษฐ์คำหรือภาษานั้นๆ ในท้องถิ่นนั้น ซึ่งในขณะที่อีกท้องถิ่นหนึ่งอาจมีสิ่งที่มีสมมติเรียกวัตถุที่ในอีกท้องถิ่นหนึ่งไม่มี เป็นต้น

บริบทที่รายล้อม ผู้เขียนแบ่งได้ดังนี้

ความเป็นจริงทางวัตถุ เช่น เทคโนโลยี ธรรมชาติ วัสดุ ความรู้, ความเป็นสากลโลก

ความเป็นจริงทางวัฒนธรรม เช่น วิถีชีวิต ค่านิยม สังคม ความเป็นส่วนรวม

ความเป็นจริงทางจิตวิญญาณ เช่น ศาสนา ความเชื่อ ความรู้สึก จิตใจ จินตภาพ ความเป็นปัจเจก

..เป็นรูปธรรมทั้งในเชิงวัตถุและระบบ.. :

ลำพังการคิดภายในจิตใจของแต่ละคนย่อมยังไม่จัดเป็นการออกแบบได้ ถ้ามิได้สำแดงออกมาเป็นรูปธรรม อาจจะเป็นผลิตภัณฑ์ วัตถุ ต้นแบบ หรือ แม้เพียงแผ่นร่าง รูปวาด หรือการเขียนอธิบายจากความคิดก็ดีย่อมจะเป็นตัวบ่งชี้ว่าเป็นกระบวนการออกแบบซึ่งการคิดตั้งนี้อาจรวมไปถึงการจัดสรรแก้ปัญหาของมนุษย์ (ซึ่งก็คือความต้องการของมนุษย์ เพื่อกำจัดทุกข์หรือสร้างสุข) ในระบบต่างๆ ด้วย และในท้ายสุดมันจะสำแดงออกมาเป็นกระบวนการแก้ปัญหา (ซึ่งปรากฏเป็นการประดิษฐ์คิดค้น สร้างสรรค์) ของมนุษย์โดยกรรมวิธีต่างๆ โดยอาศัยสิ่งที่ว่ามาดังกล่าวข้างต้นนั่นเอง

..เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ :

ความต้องการของมนุษย์นับตั้งแต่ตอบสนองปัจจัยพื้นฐานทางกายภาพ (ปัจจัย 4) ที่ถือว่าเป็นปัญหาของการดำรงชีพพื้นฐานของมนุษย์ นั่นก็คือปัญหาที่มนุษย์ประสบอยู่ในการดำรงชีพ เช่น การมีอยู่ของชีวิต ความปลอดภัย ความมั่นคง ความสะดวกสบาย และเรื่อยไปจนถึงการตอบสนองความต้องการทางจิตใจ

เช่น เพื่อความเพลิดเพลิน อิ่มเอมใจ และเมื่อสิ่งออกแบบนั้นได้รับใช้ตอบสนองมนุษย์จนถึงขั้นสูงสุดทางอารมณ์และจิตใจ (เพทนาการ) คือมิได้เป็นไปเพื่อการสอยใช้ทางกายภาพแล้ว สิ่งออกแบบนั้นก็จะเป็นงานศิลปะในขั้นสุดท้ายนั่นเอง (ในงานศิลปะบางที่อาจไม่จำเป็นต้องผ่านกระบวนการตามที่ว่ามานี้ก็ได้ มันอาจเกิดขึ้นเพื่อสนองเพทนาการของมนุษย์โดยเฉพาะได้เลย) (จากตอบสนองการดำรงชีพทางกายภาพ ---> ตอบสนองทางจิตใจ เสพเพื่อความปิติ รื่นรมย์ทางจิตใจ) (จาก DESIGN (Applied Arts) ---> FINE ARTS) เราอาจจะมองเผินๆ ว่าบางอย่างไม่ได้เป็นไปเพื่อมนุษย์ เช่น การออกแบบบ้านให้สุนัข ซึ่งผลที่ได้รับโดยตรงย่อมต้องเป็นสุนัข (มันรู้สึกสุขหรือเปล่าไม่แน่ใจ) ทำไม่ต้องออกแบบต้องสร้างบ้านให้สุนัข เป็นเพราะเรา มนุษย์เป็นผู้พิจารณาและยึดมั่นในการเลือกตัดสินใจที่จะทำและประดิษฐ์ให้สุนัข และผู้ที่อิมเอมใจ ก็คือมนุษย์นั่นเอง เพราะลำพังสุนัขคงไม่ยอมสร้างบ้านโดยมีแบบที่มาจากแบบบ้านของมนุษย์แน่นอน ถ้าสมมติว่าสุนัขประดิษฐ์เองได้คิดได้ นั่นคงต้องมาว่ากันเรื่องการออกแบบของสุนัข(สุนัขก็จะคุยกันเอง ตกเตียงกันเอง) ซึ่งส่วนใหญ่แล้วสัตว์จะสร้างสิ่งเหล่านั้นเป็นไปตามสัญชาตญาณที่ต้องการที่หลบแดดหลบฝนตามสัญชาตญาณที่มีมาอย่างไรก็มีมาอย่างนั้น อย่างเช่นรังนกกระจาบที่เราดูว่าวิจิตร หรือรวงผึ้ง ที่เรามองว่าพิสดารแต่มันถูกสร้างอย่างนั้นมาเป็นเวลานานแต่มีผึ้งและนกกระจาบเกิดขึ้นบนโลกนี้ และที่มองว่าพิสดารและวิจิตรก็มนุษย์เราอีกนั่นแหละที่เป็นผู้มองมัน แล้วก็นับเอาสิ่งเหล่านั้นเป็นต้นความคิดมาพัฒนาต่อไป

การออกแบบ ผู้เขียนเห็นว่า มี 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การออกแบบสัมบูรณ์ (Absolute Design)
2. การออกแบบสัมพัทธ์ (Relative Design)

การออกแบบสัมบูรณ์ หมายถึง เป็นการออกแบบในสิ่งที่ไม่เคยมีปรากฏมาก่อนบนโลก เป็นประดิษฐกรรมแรกเริ่ม หรืออีกนัยเป็นการปฏิวัติก็ได้ ถ้าสิ่งนั้นไม่เคยมีมาก่อนหรือพลิกแนวคิด รูปลักษณะจากสิ่งที่เคยมีมา เช่น เมื่อมนุษย์ยังไม่มีเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม แล้วเกิดมีการประดิษฐ์สิ่งที่เขาเอาปิดบังร่างกาย นี่เป็นการออกแบบชนิดที่เรียกว่าเป็นการออกแบบสัมบูรณ์ เป็นสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นบนโลก

การออกแบบสัมพัทธ์ หมายถึง การที่มนุษย์พัฒนาสานต่อจากสิ่งที่เคยมีอยู่เดิม แล้วพัฒนาให้ดีขึ้นเป็นลำดับ สวยงามขึ้น นำใช้ขึ้น สะดวกขึ้น เป็นไปตามวัสดุและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป เอื้อให้มนุษย์สานต่อประดิษฐกรรมนั้น จากข้อแรกเมื่อมนุษย์เริ่มมีการใส่เสื้อผ้า หลังจากนั้น มนุษย์ก็พัฒนาเรื่องสิ่งทอและเสื้อผ้าของมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้นเป็นลำดับ ในรอยแห่งอารยธรรมของมนุษย์เรื่อยมา อย่างนี้ก็ถือได้ว่าเป็นการออกแบบเช่นกัน แต่คงไม่ถึงกับเป็นการปฏิวัติสิ่งประดิษฐ์ของมนุษย์อย่างการออกแบบสัมบูรณ์

ยกตัวอย่าง อีกสักอย่างหนึ่ง

เมื่อสมัยที่มนุษย์ยังไม่มีคอมพิวเตอร์ เมื่อเครื่อง ENIAC เกิดขึ้น (ความจริงมีก่อนหน้านี้โดยแบบเบจ) ในโลก มันคือสิ่งประดิษฐ์ที่ถือว่าการปฏิวัติโลกทีเดียว แต่มนุษย์ก็ได้ออกแบบพัฒนามาเรื่อยให้ดีขึ้น เร็วขึ้น เล็กลง ถูกลง เป็นลำดับ เช่น มีการประดิษฐ์ทรานซิสเตอร์ แล้วนำมารวมกันเป็นระบบรวมหรือวงจรรวม (integrated circuit) ก็ทำให้คอมพิวเตอร์พัฒนาขึ้นมาอีกขั้น สิ่งนี้ถือว่าเป็นสิ่งใหม่เมื่อเทียบกับระบบหลอดที่ใหญ่โตมโหฬาร (ใหม่กว่าหลอด) และมีการออกแบบพัฒนางจรรวมที่เล็กลงเรื่อยๆ (Microchip) จนก้าวหน้ามาจนเดี๋ยวนี้ นี่ก็ถือได้ว่าเป็นการออกแบบเช่นกัน แต่เป็นการออกแบบสัมพัทธ์ที่อาศัยฐานความรู้เดิมพัฒนาต่อยอดมาเรื่อยๆ แต่จะต่างจากคอมพิวเตอร์เครื่องแรกที่เป็นประดิษฐกรรมปฏิวัติ ซึ่งเป็นการออกแบบสัมบูรณ์

(ถ้ามองในเชิงปรมาตม์แล้ว ความจริงในโลกนี้ไม่มีอะไรเป็นสิ่งใหม่เลย เพราะมนุษย์ได้อาศัยฐานความรู้จากบรรพบุรุษที่คิดค้นแล้วต่อยอดพัฒนาการเรื่อยมา แต่ถ้าพูดกันเรื่องนี้เห็นที่ว่า สิ่งที่เป็นการออกแบบขั้นสัมบูรณ์ที่สุดก็คงเป็นการคิดค้นสิ่งหรือระบบที่จะจัดทุกข์ของมนุษย์ออกไปได้อย่างหมดจดโดยไม่ต้องมีตัวสร้างสิ่งเพิ่มสุขอีกนั้นแลถือว่าประเสริฐแท้)

สิ่งที่มนุษย์ได้คิดค้นสร้างสรรค์มาในอารยธรรมของมนุษย์นั้น จะอยู่ในขอบเขตของการออกแบบใน 2 รูปแบบการออกแบบทั้งสิ้น อย่างที่ว่ามานี้